

Müminlerin Üstün Olduğu veya Olacağını Beyan Eden Âyetlerin Tahlili

Mukadder Arif Yüksel¹

Abdulhalim Abdullah²

Öz

Â-i İmrân Sûresi'nin "Gevşemeyin, üzülmeyin, inanıyorsanız üstün olan sizsiniz." meâlindeki 139. âyette müminlere üstünlük verildiği anlaşılmakta ve Muhammed Sûresi'nin 35. âyetinde geçen "üstün olduğunuz halde" cümlesinde ise müminlerin üstün konumda olduğu belirtilmektedir. Bu âyetlerde zikredilen üstünlüğün mahiyeti izaha muhtaçtır. Zira bazı Müslümanlar bu gibi naslardan hareketle salih ameli gereksiz görebilmektedir. Oysa âyetlerde zikredilen üstünlüğün tefsirlerde hem sahih imanla hem de ciddi bir çalışma ile ileride elde edilecek zaferlerle ilişkilendirildiği ve farklı yorumlar yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmada, konumuz olan âyette geçen (وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ) "üstün olan sizsiniz" cümlesinin delalet ettiği anlamın açıklığa kavuşturulması ve müminlere verilen üstünlük payesinin mahiyetinin tespit edilmesi hedeflenmektedir. Çünkü Müslümanların, temel aldığı referansın mahiyetini bilmesi önem arz etmektedir. Müminlere verilen üstünlüğün mahiyeti; analiz ve yorumlama yöntemiyle açıklığa kavuşturulacaktır. Yaptığımız çalışmada üzerinde durduğumuz âyetlerin bağlamı dikkate alındığında "inanıyorsanız üstünsünüz" beyanı ile müminlerin teselli edildiği ve onlara değer verildiği, "siz üstün iken" beyanı ile de "galibiyet"e vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, İman, Üstünlük, Galibiyet.

Yüksel, Mukadder Arif & Abdullah, Abdulhalim (2024). Müminlerin Üstün Olduğu veya Olacağını Beyan Eden Âyetlerin Tahlil, *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 8 (3), 584-598.
<https://doi.org/10.32711/tiad.1505692>

Geliş Tarihi	27.06.2024
Kabul Tarihi	22.09.2024
Yayın Tarihi	30.09.2024
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, Ardahan, Türkiye, mukadderarifuyuksel@ardahan.edu.tr, ORCID: 0000 0003 4962 4212

² Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâğatı Anabilim Dalı, Ardahan, Türkiye, dr.halim40@gmail.com, ORCID: 0000 0002 5298 9741

Analysis of the Verses That Say Believers Are or Will Be Superior

Mukadder Arif Yüksel¹

Abdulhalim Abdullah²

Abstract

It is understood that the believers are given superiority in the 139th verse of the Al-i Imran Surah, "Do not weaken, nor be sad, you are superior if you are believers", and in the sentence "even though you are superior" in the 35th verse of the Muhammad Surah, it is stated that the believers are in a superior position. The nature of this superiority needs explanation. Because based on such texts, some Muslims may see good deeds as unnecessary. However, it is seen that the superiority mentioned in the verses is associated with the victories to be achieved through genuine faith and effort in the commentaries. In this study, the meaning of the verse (وَإِنَّكُمْ أَعْلَوْنَ) "you are the superior" and the nature of the rank of superiority given to the believers will be clarified. The issue of the superiority of believers will be clarified through analysis and interpretation.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Faith, Superiority, Victory.

Yüksel, Mukadder Arif & Abdullah, Abdulhalim (2024). Müminlerin Üstün Olduğu veya Olacağını Beyan Eden Ayetlerin Tahlil, *Turkey Journal of Theological Studies* 8 (3), 584-598.
<https://doi.org/10.32711/tiad.1505692>

Date of Submission	27.06.2024
Date of Acceptance	22.09.2024
Date of Publication	30.09.2024
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Asist. Prof. Dr. Ardahan University, Faculty of Theology Department of Tafsir, Ardahan, Türkiye, mukadderarifyuksel@ardahan.edu.tr, ORCID: 0000 0003 4962 4212

² Asist. Prof. Dr. Ardahan University, Faculty of Theology Department of Arabic Language and Rhetoric, Ardahan, Türkiye, dr.halim40@gmail.com, ORCID: 0000 0002 5298 9741

Giriş

Âl-i İmrân Sûresi'nin (وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) “Gevşemeyin, üzülmeyin, eğer inanıyorsanız üstün olan sizsiniz.”⁵ meâlindeki 139. âyetinde zikredilen üstünlük kelimesiyle, Müslümanların iman etmiş olmakla üstün konumda oldukları ya da olacakları anlaşılmaktadır. Fakat bu husus izaha muhtaçtır. Muhammed Sûresi'nin

(فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَبْرِكُمْ أَعْمَالَكُمْ) “Siz üstün durumda iken gevşeyip barış istemeyin. Allah sizinle beraberdir ve O sizin amellerinizi asla eksiltmeyecektir.”⁶ meâlindeki 35. âyetinin de daha çok Allah’a güven ve ciddi gayretle kazanılan zaferlere ve bununla elde edilen üstün konuma işaret ettiği görülmektedir. Bazı tefsirlerde bu âyetlerdeki üstünlüğe, doğru hüccet, dine mensubiyet ve Allah’a yakınlık, bazı tefsirlerde ise savaşta kazanılan galibiyet anlamlarının verildiği, bu konuda iki farklı yaklaşım ortaya konulduğu, bazı müfessirlerin de her iki yaklaşımı birlikte naklederek bu âyetleri yorumladıkları anlaşılmaktadır.⁷ Bu çalışmada ele aldığımız bu iki âyet, karşılaştırmalı olarak incelenecek, muhtemel anlamları dikkate alınarak aralarındaki anlam benzerliği ya da anlam farkı tespit edilecek, böylece iman üstünlüğünün mahiyeti açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

Konumuz olan âyetlerde kastedilen üstünlüğün hangi anlamlara delalet ettiğini açıklığa kavuşturmak, anlam karışıklığını önlemek açısından önem arz etmektedir. İman ve inkâr arasında kıyası kabil olmayan bir fark bulunduğu, sahih bir imana sahip olan bir insanın hataları ve eksikleri olsa da Allah nezdinde inkârcıdan manen üstün olduğu malumdur. Fakat bu durum aynı zamanda maddi bir güç kazanmak için yeterli olmamaktadır. Tefsirlerde, güçlü inanç, azim ve mücadele ile elde edilecek olan galibiyet anlamlı üstünlüğün, iman ve güzel ahlakla kazanılan değer üstünlüğü ile karıştırılması, bazı Müslüman liderlerin⁸ ve vaizlerin de Müslümanları onore etmek için yaptığı hamasi konuşmalarda bu âyetlere atıf yapmaları, kasıtları bu olmasa da amelsiz değer kazanılabileceği algısına yol açabileceğinden tarafımızca problem olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca bazı Müslümanların iman gereği olan salih ameller olmadan, inandığı değerleri kavramadan yüzeysel bir söylemlerle yetindikleri görülmektedir. Bu durumda olanların hem dünyada hem de ahirette üstün konuma gelmek için gerekli olan çabayı harcamamaları, Müslümanların bazı alanlarda geri kalmalarına yol açacak bir rehaveti beraberinde getirebileceğinden problemlerli bir anlayış olarak görülmektedir. Nitekim geçmişte ve günümüzde mistik ve münzevi bir hayatı tercih eden bazı Müslümanların “Hayatta bir lokma, bir hırka ile yetinme” anlayışıyla hareket ederken dünyevi üstünlükten sarfnazar ettikleri bilinmektedir.

Mümin kişiye kendisini iyi hissettirecek, ona şahsiyet kazandıracak ve onu faydalı işlere motive edecek üstünlük duygusunun referansları inancıyla ve değerleriyle mütenasip

⁵ Âl-i İmrân 3/139.

⁶ Muhammed 47/35.

⁷ bk. Ebû İshâk İbrâhim ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an ve i'râbuhû*, thk. Abdülcelil Abdühû Şiblî (Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 1988/1408), 5/16; Ebû 'Ubeyd Ahmed b. Muhammed el-Herûvî, *el-Carîbeyn fi'l-Kur'an ve'l-hadîs* thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî (Riyâd: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 1999/1419), “alv”, 1322; Ebû Mansûr Mâtürîdî, *Te'vilatü'l-Kur'an* (İstanbul: Dârü'l-Mizân, 2005), 2/431, 13/415; Ebû Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki gâvâmidî't-tenzil*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Mu'avvad (Riyâd: Mektebetü'l-Abikân, 1418/1998), 1/631, 5/531; Muhammed b. Yusuf Ebû Hayyân el-Endelûsî, *el-Bahru'l-muhîd*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Mu'avvad (Beyrût: Dârü'l-Mektebetü'l-İlmiyye, 1413/1993), 3/67, 8/58.

⁸ bk. Yakup Yüksel, “Necmeddin Erbakan'ın Kur'an Kıssaları Bağlamında Temsili Söylemi”, *Turkish Studies* 12/8, 367-376.

olmalıdır. İman, salih amel, güzel ahlak ve takva ile desteklenmeyen üstünlük duygusunun insanı anlamsız davranışlara ve nefsi okşayan gurur duygusuna sevk etmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu sebeple Allah'ın müminlere verdiği değer ve üstünlük vaadinin ayrı ayrı ele alınarak açıklığa kavuşturulması ve anlam karışıklığının giderilmesi alana katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada Âl-i İmrân Sûresi 139. âyet ve Muhammed Sûresi 35. âyet çerçevesinde, müminlere verilen üstünlüğün delalet ettiği anlamlar, tefsir kaynaklarında bu âyetlere yapılan yorumlarla birlikte ele alınarak incelenecek, analiz, sentez ve yorumlama yöntemi ile üstünlükle neyin kastedildiği hususu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

İman referanslı üstünlük konusu Yakup Yüksel tarafından "Necmeddin Erbakan'ın Kur'an Kıssaları Bağlamında Temsili Söylemi" başlıklı makalede Necmeddin Erbakan'ın siyasi söylemi özelinde ele alınarak incelendiği anlaşılmaktadır.⁹ Bundan başka da bu konuda herhangi bir müstakil çalışmayla karşılaşılmamıştır. Bu makaleden farklı olarak çalışmamızda müminlere verilen üstünlüğün temelleri, kapsamı, mahiyeti, üstünlüğün imanla ilişkisi, müstakbel zaferlere delaleti ve müminlere sağladığı kazanımları ele alınarak yorumlanacaktır.

1. Üstünlüğün İman ve İslam'a Delaleti

Klasik tefsir kaynaklarında Âl-i İmrân Sûresi 139. âyette yer alan (وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ) "Üstün olan sizsiniz." meâlindeki cümlede geçen üstünlük kelimesine hem dünyevi galibiyet anlamı hem de manevi yönden iman, İslam'a bağlılık, doğru hüccet üzere olma, ahirette üstün durumda olma anlamları verilmektedir. Erken dönem tefsirlerde bu âyetin her iki anlama delalet edebileceği ihtimali dikkate alınarak yorumlandığı¹⁰, geç dönem bazı müfessirlerin ise daha çok savaşla elde edilen veya elde edilecek olan galibiyet anlamını verdikleri görülmektedir.¹¹

Zemahşerî'nin (öl. 538/1144) bu âyetteki üstünlüğü, inanç sahibinin üstünlüğüne hamlettiği anlaşılmaktadır. O, bu âyeti "Siz durum itibarıyla onlardan üstünsünüz, çünkü siz Allah için ve *i'lây-ı kelimetullah* için savaşıyorsunuz, onlar ise şeytan için ve küfrün adını yükseltmek için savaşıyorlar, sizin şehitleriniz cennette, onların ölüleri ise cehennemdedir. Eğer sizin imanınız sağlamsa, üstünsünüz. İman, üstün olmayı, kalbin de imanla güçlü ve güven içinde olmasını, düşmanı önemsememeyi ve Allah'ın vaadine güvenmeyi gerektirir." şeklinde yorumlamaktadır.¹² Zemahşerî'den önemli ölçüde yararlandıkları bilinen Beyzâvî (öl. 685/1286), Neseî (öl. 710/1310) ve Ebu's-Suûd'un (öl. 982/1574) da bu âyetin tefsirinde Zemahşerî ile benzer yorumları yaparak imanın müminlere sağladığı kazanımlar, onlara sağladığı üstünlük ve değerler üzerinde durdukları görülmektedir.¹³

⁹ bk. Yüksel, "Necmeddin Erbakan'ın Kur'an Kıssaları Bağlamında Temsili Söylemi", 367-376.

¹⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2/432, 13/415; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/631, 5/531; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihi'l-ğayb*, (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1401/1981), 9/14; Ebû Hayyân el-Endelûsî, *el-Bahrü'l-muhît*, 3/67, 8/58.

¹¹ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, thk. Abdurrahman Umejde (B.y.: Bidâri Vefâ, 1994), 1/627-631; Şihabuddin es-Seyyid Mahmûd el-Âlûsî, *Râhu'l-meânî* (Beyrût: İhyau't-Türâsî'l-Arabî, t.s.), 4/67; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tûnus: ed-Dâru't-Tûnisîyye li'n-Neşr, 1984), 4/98.

¹² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/631.

¹³ Nâsiruddîn Ebû Said Abdullah b. Ömer el-Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mer'âşî (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1418/1997), 2/39; Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed en-Neseî, *Medârikü't-tenzîl*, thk. Seyyid Zekerîyya (B.y.: Dâru Nizâr Mustafa el-Bâz, t.s.), 1/186; Ebu's-Suûd Muhammed b. Muhammed, *İrşâdü'l-aklî's-selîm ilâ mezâye'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, t.s.), 2/89.

İbn `Atyye (öl. 541/1147), Âl-i İmrân Sûresi 139. âyetteki (وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ) “Üstün olan sizsiniz.” cümlesi İslam’ın yüceliğini bildirmektedir, bu cumhurun görüşüdür, lafzın zahiri bu anlamdadır, demektir. O, bu âyetin (إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) “Eğer inanıyorsanız.” cümlesinin de şartıye olduğunu buna göre de âyetin, “inanıyorsanız üzülme, gevşemeyin” ya da “inanıyorsanız üstünsünüz” anlamlarına gelebileceğini ifade etmektedir.¹⁴ İbn `Atyye, Muhammed Sûresi’nin 35. âyetindeki (الْأَعْلَوْنَ) kelimesine ise “galibiyet” anlamını vermektedir.¹⁵ Fahreddin er-Râzî (öl. 606/1210) ise “İnanıyorsanız üstün olan sizsiniz”¹⁶ meâlindeki âyeti şöyle yorumlamaktadır:

“Bu âyet, müminlerin hüccet üzere olması, dine bağlanması ve böylece güzel sonuçlara ulaşması bakımından üstün olduğunu ifade eder. Allah, onları İslam dinine sarılmaları sebebiyle derecelerini yükseltme sorumluluğunu üstlenir. Burada, eğer Allah’ın galibiyet vaadini ve müjdesini tasdik ederseniz üstün geleceksiniz, denilmektedir.”¹⁷

Râzî bu âyetin tefsirinde “üstünlüğün” müminlerin sahih imanıyla ilişkisine vurgu yapmakta, bu ifadenin güçlü inanç ve azimle elde edilecek galibiyet anlamına gelebileceği ihtimaline de yer vermektedir.

Kurtubî (öl. 671/1273) de müminlerin imanları sayesinde manen üstün olduklarını düşünen müfessirlere dendir. O, söz konusu âyette bu ümmetin faziletinin ve üstünlüğünün açıklandığını belirtmektedir. “Çünkü Allah diğer peygamberlere hitap ettiği gibi, Hz. Musâ’ya “Korkma! Üstün gelecek olan sensin.”¹⁸ dediği gibi bu ümmete de “Üstün olan sizsiniz” diye hitap etmiştir. Bu âyette geçen (الْأَعْلَوْنَ) kelimesi Allah’ın “el-`A`lâ” isminden türemiştir. Allah müminlere de bu âyette “En üstün sizsiniz.” dediğini belirtmektedir.¹⁹ Kurtubî, Muhammed Sûresi 35. âyette geçen (الْأَعْلَوْنَ) üstünlüğü de imanla ilişkilendirmekte, âyette “Siz üstünsünüz, çünkü müminsiniz.” denildiğini kaydetmektedir.²⁰

Reşid Rıza (öl. 1935) da üzerinde çalıştığımız âyetin tefsirinde gelecekte elde edilecek zaferin müjdelendiğini, bu âyetle müminlerin hem teselli edildiğini hem de müjdelendiğini belirterek bunun da sahih imanla ilişkili olduğunu, bu sebeple âyette “eğer inanıyorsanız” denildiğini ifade etmektedir. O, çünkü iman, sabır ve sebatı ve iki güzellikten birini (zafer-şehadet) istemeyi gerektirir. Buna göre Allah, sonucu zafer vaadine inananlara, toplumsal yasalara göre hareket eden muttakilere, imanı amelle birlikte vicdanlarına yerleştirmiş olan müminlere verecektir, demektir.²¹ Reşid Rıza’nın beyan ettiği iman üstünlüğünün, salt imandan ziyade aksiyoner iman olduğu anlaşılmaktadır.

19. yy’dan bu yana siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel alanlarda çöküntü halinde bulunan İslam ümmetinin bireylerine yeni bir kimlik kazandırarak onları ayağa

¹⁴ Ebû Muhammed Abdülhak İbn `Atyye el-Endelûsî, *el-Muharrarü'l-vecîz*, thk. er-Rihâletü'l-Fârûk vd. (Katar: İdâretü'l-Evkâf ve Şuûnî'l-İslamiyye, 1428/2007), 2/365.

¹⁵ İbn `Atyye, *el-Muharrarü'l-vecîz*, 7/660.

¹⁶ Âl-i İmrân 3/139.

¹⁷ Râzî, *Mefâtihü'l-ğayb*, 9/14.

¹⁸ Tâhâ 20/68.

¹⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Câmi'li ahkâmî'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdullah el-Hüseyni et-Türki (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1427), 5/334.

²⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'ân*, 19/288.

²¹ Muhammed Reşid Rızâ, *et-Tefsîru'l-menâr* (Kâhire: Dâru'l-Menâr, 1367/1948) 4/145.

kaldırmayı ve harekete geçirmeyi temel gaye edinen aktivist müfessirlerden Seyyid Kutub (öl. 1966), “İnanıyorsanız üstün olan sizsiniz.”²² âyetini şöyle yorumlamaktadır:

“Siz üstünsünüz, akideniz üstündür, siz tek Allah’a secde edersiniz, onlar ise Allah’ın yarattığı şeylere secde ederler. Sizin metodunuz üstündür, çünkü siz Allah’ın metodu üzere yürüyorsunuz. Üstlendiğiniz rol bakımından üstünsünüz, hepimiz insanlığın öncülerisiniz. Yeryüzündeki konumuz üstündür, çünkü Allah’ın size vadettiği yeryüzünün mirası sizindir. Eğer siz gerçekten inanıyorsanız üstünsünüz.”²³

Seyyid Kutub, üstünlüğü iman, Allah’a kulluk, ifa edilen görevler ve istikamet ile ilişkilendirmekte ve bu konuda Reşid Rıza ile benzer bir yaklaşım sergilemektedir. O, “Siz üstün olduğunuz halde barış istemeyin.”²⁴ âyetinde geçen üstünlüğü de “Dünya görüşünüz, Allah ile bağınız, gaye ve hedefiniz, şuur ve ahlakınız, kuvvet ve konumuz bakımından üstünsünüz.” ifadeleriyle benzer şekilde iman ve İslam’a hamletmektedir.²⁵

Bazı müfessirler, üzerinde durduğumuz âyet (وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ) cümlesindeki (و) harfinin hal ifade ettiğini belirterek âyete “Siz üstün durumda iken üzülme.” anlamını vermektedirler.²⁶ Buna göre müminler, yenilseler de zafer kazansalar da imanları ve Allah’ın desteği sayesinde kâfirlere nazaran üstün durumda olmaktadır.

2. Üstünlüğü Müstakbel Zaferlere Hamleden Yorumlar

Mâtürîdî (öl. 333/944), üzerinde durduğumuz “İnanıyorsanız üstün olan sizsiniz.”²⁷ meâlindeki âyetin tefsirinde (إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) cümlesinin şart değil haber ve vaat olduğunu ve “Allah’ın vaadine inanmışsanız” anlamına geldiğini belirtmekte, âyetin imanla elde edilen manevi üstünlük anlamına gelebileceği ihtimalini de zikretmekte²⁸, “Ahirette siz üstün olacaksınız, haklı delillerle en üstün siz olacaksınız.” denildiğini kaydetmektedir. O, ayrıca muhakkik alimlerin üstünlüğü zafer olarak yorumladıklarını, buna göre âyetin “Savaşta zafiyet göstermezseniz, Allah ve Resulüne karşı gelmezseniz zafer sizin olacak.” anlamına gelmesinin de muhtemel olduğunu beyan etmektedir.²⁹

Mâtürîdî, “Siz üstün durumda iken barış istemeyin.”³⁰ âyetinin tefsirinde de üstünlüğün, delil ve hüccet üstünlüğü olarak anlamlandırılması halinde hiçbir zaman barış istemeyin anlamı çıkar, çünkü Müslümanlar hüccet bakımından her zaman üstündür, demektedir.³¹ Buna göre Mâtürîdî’nin bu âyetteki üstünlüğe, delil ve hüccet üstünlüğü anlamını vermeyi uygun görmediği anlaşılmaktadır. Hiçbir zaman barış istememek ümmetin maslahatına ve “Eğer onlar barışa yanaşırsalar sen de ona yanaş ve Allah’a güven.”³² meâlindeki âyete ters düşeceğinden âyette geçen üstünlüğü “galibiyet” olarak anlamlandırmak daha isabetli olacaktır.

²² Âl-i İmrân 3/139.

²³ Seyyid Kutub, *Fi Zılâli’l-Kur’ân* (Kâhire: Dârü’ş-Şurûk, 1423/2003), 480.

²⁴ Muhammed 47/35.

²⁵ Kutub, *Fi Zılâli’l-Kur’ân*, 3302.

²⁶ Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-muhît*, 3/67; Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 4/67; Şevkânî, *Fethu’l-kadir*, 5/55; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsiru’l-münîr* (Dimeşk: Dârü’l-fikr, 1430/2009), 2/421; Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.s.), 8/442.

²⁷ Âl-i İmrân 3/139.

²⁸ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 2/432.

²⁹ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 2/432.

³⁰ Muhammed 47/35.

³¹ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 13/414.

³² bk. el-Enfâl 8/61.

Âyetin bağlamına ve sebep-i nüzûlüne bakıldığında üstünlük (الأَعْلَوْنَ) ibaresiyle Uhud savaşında Müslümanların maruz kaldığı hezimetten sonra elde edilecek galibiyetin müjdelendiği anlaşılmaktadır. Taberî (öl. 310/923), bu âyetin sebep-i nüzûlü ile ilgili şu bilgileri nakletmektedir:

Uhud Savaşı'nda Müslümanlar hezimete uğramış ve yetmiş civarında şehit vermişlerdi. Çok sayıda da yaralı vardı. Savaştan sonra Hâlid b. Velid, atıyla ve bir grup müşriikle dağa, yüksek bir yere çıkmış ve aşağı mevkide yer alan Müslümanların durumunu gözlemleyerek sevinmişti. Bu esnada Ebû Süfyan, Müslümanlara seslenerek Bedir savaşındaki yenilginin intikamını aldıklarını söylemişti. Bunu üzerine Hz. Peygamber, Hz. Ömer'den Ebû Süfyan'a cevap olarak "Sizin ölümlerinizi cehennemde, bizimkiler ise cennette" demesini istemiş ve Haşr Sûresi'nin "Cehennem ehli ile cennet ehli bir olmaz. Kurtuluşa erenler ancak cennet ehli olanlardır."³³ meâlindeki âyetini okutmuştu. Hz. Peygamber, "Allah'ım, bizim senden başka gücümüz yoktur. Bu beldede bu toplumdun başka sana ibadet edecek de yoktur, onları bize üstün kılma." şeklinde dua etmişti. Bunun üzerine bir grup Müslüman okçunun dağa çıkarak müşriklere ok atması ve Allah'ın onları hezimete uğratması üzerine bu âyet nazil oldu.³⁴ Trajik olayların akabinde insanlarda büyük bir üzüntü meydana gelmesi tabii bir durumdur. Bu sebeple mağdurlar psikolojik desteğe ihtiyaç duyarlar. Allah'ın bu âyetle, yolunda savaşan müminleri teselli ederek savaş yenilgisinin travmatik etkisinden onları uzaklaştırmak istediği, onların imanları, Allah yolunda cihatları ve mağlubiyet karşısında sabırları sayesinde zaten üstün oldukları gerçeğini hatırlattığı söylenebilir.

Bu hakikatin hatırlatılması için indirildiği anlaşılan bu âyetin Müslümanlara, sünnetullahı göre hareket etmeleri halinde bu sefer olmasa da gelecekte yapılacak savaşlarda düşmana karşı askeri bir üstünlük sağlayabilecekleri mesajının verildiğini söylemek de mümkündür. Ayrıca Müslümanlar, dünyevi açıdan bakıldığında bu savaşta kaybetmiş gibi görünseler de Allah yolunda savaşarak canlarını ortaya koymaları, musibetleri sabır ve metanetle karşılamaları sebebiyle Allah nezdinde kazanan taraf durumundadırlar.³⁵

Zemahşerî Âl-i İmrân 3/139. âyetin iman üstünlüğüne işaret etmesinin yanı sıra "gelecekte elde edilecek üstünlük ve galibiyetin bir müjdesi" olarak da anlaşılabilceğini, bu kelimenin "Eğer Allah'ın size vadettiği ve müjdelediği galibiyete inanırsanız siz üstün geleceksiniz." anlamını da ifade ettiğini belirtmektedir. O, Muhammed 47/35. âyette yer alan (الأَعْلَوْنَ) kelimesini "Siz galip iken, ezici bir durumda iken" şeklinde açıklamakta ve böylece bu âyetteki üstünlüğü galibiyetle ilişkilendirmektedir.³⁶

Muhammed Sûresi'nin 35. âyetinde "Gevşemeyin, siz üstün durumda iken barış istemeyin." cümlesinden sonra "Allah sizinle beraberdir, amellerinizi zayıf etmeyecektir." beyanının gelmesi müminler için açık ve güçlü ilâhi bir destek mahiyetindedir. Bu destek müminlere psikolojik bir üstünlük de sağlamaktadır. Büyük başarıların elde edilmesinde

³³ Haşr 59/20.

³⁴ Ebû Câfer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmiu'l-beyân 'an te'vîl-i âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kâhire: Bidâri hicr, 2001/1422), 6/76-79. Not: Vâhidî'nin *Esbâb'ün-nüzûl* adlı eserindeki rivayetleri tahrîc eden ve tahkikî neşreden İsmâ b. Abdülmuhsin, Taberî'nin bu rivayeti İbn Abbas'tan el-'Avfî tarihiyle aldığını, bu şahsın Şii olduğunu ve isnadın zayıf olduğunu belirtmektedir. bk. Ebu'l-Hüseyn Ali b. Ahmed el-Vâhidî en-Nisâbüri, thk. İsmâ b. Abdülmuhsin el-Humeydân (Demmâm: Dârü'l-İslâh, 1412/1992), 124.

³⁵ Fatih Çelikel, "Pozitivist Modern Dünya Görüşü ve Kur'an'ın Genel Kabulleri Bağlamında Başarılı İnsan Portresine Mukayeseli Bir Bakış", *Tasavvur* 9/2 (Aralık 2023), 925.

³⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/631.

hedefe odaklanmak, ulaşacağına inanmak ve güçlü bir motivasyon başlıca etkindir. Râzî, bu âyetin tefsirinde “Âyette geçen ‘Üstün olan sizsiniz.’ ibaresi müminler için iftihar sebebi idi. Âyette yer alan ‘Allah sizinle beraberdir.’ ifadesiyle mükellefin kendisini beğenmesinin men edildiğini, ‘Üstünlük sizden değildir, bilakis Allah’tandır.’ mesajının verildiğini belirterek³⁷ şu bilgileri kaydetmektedir: “‘Üstün olan sizsiniz.’ âyeti gelince bazı Müslümanlar kendilerini sayıca az ve zayıf, kâfirleri ise çok görerek bu üstünlük nasıl olacak diye düşünmeye başlamışlardı. ‘Allah sizinle beraberdir.’ âyeti gelince onların içinde artık bir şek ve şüphe kalmadı.”³⁸ Râzî, barış görüşmelerinde taraflar eşit durumda ise birtakım tavizler vererek aralarında uzlaşmaya varabilir demekte, bu âyette Allah’ın desteği ile üstün konumda olan Müslümanların, kesin sonuca ulaşmadan barış istemelerinin isabetli bir strateji olmadığını belirterek bu hususta Müslümanların uyarıldığını beyan etmektedir. O, bu âyetin (وَإِنَّكُمْ لَأَعْلَوْنَ) cümlesindeki (و) harfinin haliyye olduğunu belirtmekte, buna göre Müslümanların barış istemekten her halükârda değil de üstün durumda iken men edildikleri açıklamasını yapmaktadır.³⁹

Şevkânî (öl. 1250/1834), Âlûsî (öl. 1270/1854) ve İbn Âşûr (öl. 1973) gibi geç dönem müfessirler, konumuz olan âyetteki üstünlük kelimesini “galibiyet ve zafer” olarak açıklamakta, bazı müfessirlerin iman ve hüccet üstünlüğü anlamını verdiklerini de belirtmektedirler.⁴⁰ İbn Âşûr, bu âyetle müstakbel bir zaferin müjdelendiğini, buradaki üstünlüğün mecazî olduğunu, (الْأَعْلَوْنَ) kelimesiyle konum üstünlüğünün kastedildiğini,⁴¹ Muhammed Sûresi 35. âyette yer alan (وَإِنَّكُمْ لَأَعْلَوْنَ) cümlesinin vaat için kullanılan bir haber olduğunu, (الْأَعْلَوْنَ) kelimesinin de galibiyet ve zafer anlamına geldiğini, Allah’ın Müslümanları kendi inâyetiyle galip kılacağını vadettiğini beyan etmektedir.⁴²

M. Hamdi Yazır (öl. 1942)ise dünyevi galibiyeti/üstünlüğü iman gücüne bağlamakta, kâfirlerin kendi inancına olan bağlılığının daha güçlü olması halinde Müslümanlara karşı galibiyet sağlayacaklarını ileri sürmekte ve özetle şöyle demektedir:

“Kâfirlerin zafer kazanmaları da imanla ilgilidir. Kâfirlerin batla olan güçlü imanı, müminin imanı ile tartıldığı zaman, kâfirin batla imanı müminin hakka imanından daha güçlü ve kuvvetli ise o kâfirler müminlere galip gelebilirler. Bu galibiyet, batlın hakka üstünlüğü değil, bir imanın diğer imana galip gelmesidir.”⁴³

Süleyman Ateş de Âl-i İmrân 3/139. âyeti bir önceki âyette geçen “sünen” (İlahî yasa) ve sonrasında gelen ve Uhud Savaşı’nın sonucunu değerlendiren âyetle birlikte açıklamaktadır. O, bu âyetle Müslümanlara;

“Eğer siz Uhud’da yara aldıysanız, onlar da Bedir’de yara almıştı. Onlar sizinle savaşmak için azmettiler, savaştilar ve sonuçta sebatlarının karşılığını aldılar. Siz ise peygamberin sözünü dinlemediğiniz için yenilgiye uğradınız, eğer hep siz kazansaydınız, nasıl olsa kazanıyoruz diyerek çalışmayı bırakırdınız. Kim çalışırsa davasında o başarıya ulaşır.”

³⁷ Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 28/73.

³⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 28/73.

³⁹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 8/443.

⁴⁰ Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, 1/627-631, Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 4/67, Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr* (Tûnus: ed-Dâru’l-Tûnisiyye li’n-Neşr, 1984), 4/98.

⁴¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 4/98

⁴² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 26/132.

⁴³ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, haz. Cüneyd Köksal-Murat Kaya (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021), 2/172.

mesajının verildiği yorumunu yapmakta, iman üstünlüğünü sürdürebilmek için savaşın gereklerine göre hareket etmek ve sürekli çalışmak gerektiğini belirtmekte ve âyetin iman üstünlüğüne delaletini göz ardı etmeden savaşla kazanılmış üstünlüğe vurgu yaptığını kaydetmektedir.⁴⁴ Müfessir Ateş Muhammed Süresi 35. âyette geçen (الْأَعْلُونَ) kelimesine de galibiyet anlamını vermektedir.⁴⁵

Çalışmamızda görüşlerini zikrettiğimiz müfessirin yorumlarını dikkate alarak Âl-i İmrân Süresi'nin 139. âyeti ile Muhammed Süresi'nin 35. âyetini karşılaştırdığımızda, her iki âyette de Müslümanlara gevşememe uyarısı yapılmaktadır. Âl-i İmrân Süresi'nin 139.âyetinde, Uhud Savaşı'nda mağlup durumda olan Müslümanlara imanla kazandıkları manevi üstünlük hatırlatılarak moral verildiği, (وَأَنْتُمْ الْأَعْلُونَ) "Üstün olan sizsiniz." ibaresinin iman üstünlüğü olarak yorumlandığı görülmektedir.⁴⁶ Mâtürîdî ve Zemahşerî'nin de belirttiği gibi bu âyetin sonunda yer alan "Eğer inanmışsanız" cümlesinin "şâyet iman ederseniz" anlamında bir şart cümlesi değil de "İman etmiş kimselersiniz" anlamında bir haber cümlesi olduğu⁴⁷ ihtimalinden hareket edildiğinde bu âyetle Müslümanlara, siz imanınız ve Allah yolunda ortaya koyduğunuz fedakarlıklarınız sayesinde zaten üstünsünüz mesajının verildiği söylenebilir. Muhammed Süresi 35. âyette geçen üstünlüğü de müfessirler çoğunlukla zafer ve galibiyet olarak açıklamaktadır. Nitekim bu âyette yer alan (السُّلْم) barış kelimesi de üstünlüğün galibiyet anlamını teyit etmektedir.

3. Kur'an'da Üstünlük Anlamına Gelen Diğer Kelimeler: Faddale, el-`İzze ve Galebe

Allah Kur'an-ı Kerim'de bir zamanlar İsrailoğullarına da üstünlük verdiği hatırlatmakta ve bu üstünlüğü (فَضْلًا) fiiliyle ifade etmektedir: "Ey İsrailoğulları! Geçmişte size verdiğim nimetimi ve sizi diğer topluluklara üstün kıldığımı hatırlayın."48 Mukâtil b. Süleyman (öl. 150/767), Taberî, İbn'ül- Cevzî (öl. 597/1201) ve Râzî, İsrailoğulları'na verilen üstünlüğü, atalarının kendi zamanlarında diğer toplumlara karşı egemen durumda olması şeklinde açıklamışlardır.⁴⁹ İbn Abbas'tan gelen rivâyet de bu minvaldedir, denilmektedir.⁵⁰ Fakat Mâtürîdî bu anlamı ihtimal dahilinde görmekle birlikte üstünlüğün dini açıdan olduğunu belirtmektedir.⁵¹ Kur'an Yolu müfessirlerinin de onlara verilen faziletin iman üstünlüğü olduğu görüşündedirler: "İsrailoğulları'nın diğer milletlere üstün kılınması (tafdil), hak dini benimsemeleri ve peygamberlerine tabi olmaları sebebiyle kendi dönemlerinde küfür ve dalâlet içerisinde yaşayan diğer milletlere karşı elde ettikleri üstünlüktür."⁵²

⁴⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/114.

⁴⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 8/443.

⁴⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte (Beyrût: Müessesetü't-târihi'l-`arabi, 1423/2002), 4/53; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21/228; İbn `Atıyye el-Endelûsî, *el-Muharrarü'l-vecîz*, 7/660; Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, 1/627-631, 5/55; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 4/98, 26/132.

⁴⁷ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2/432, 13/415; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/631, 5/531.

⁴⁸ el-Bakara 2/47, 122.

⁴⁹ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, 1/103; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 1/629; Cemalüddin Ebu'l-Ferc Muhammed el--Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr* (İstanbul: ed-Dârü'ş-Şâmiyye, 1443/2021), 1/344.

⁵⁰ İbn Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 1/344.

⁵¹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 1/118-119.

⁵² Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe ve Meâl Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 1/119.

Enbiyâ, Neml, Sebe, Sâd vd. sûrelerde Hz. Davûd ve Hz. Süleyman zamanında İsrailoğullarının dünya çapında kazandıkları egemenlikten bahsedilmektedir.⁵³ İsrailoğulları'ndan bazı grupların peygamberlerini öldürmeleri ve Allah'ın emirlerini ihlal etmek için hileli yollara başvurmaları sebebiyle lanetlendiklerini bildiren âyetler⁵⁴ dikkate alındığında onlara verilen üstünlüğün kan bağına bağlı bir ırk üstünlüğü değil, Peygamberlerinin liderliğinde iman ve gayretle elde ettikleri dönemsel manevi bir değer ya da egemenlik olduğu ortaya çıkmaktadır. Râgıb el-İsfahânî (öl. 502/1109?) faddale (فضل) fiilini, cins, cevher ve araz cihetiyle fazlalığı ve üstünlüğü ifade ettiğini belirtmektedir.⁵⁵ Buna göre bu kelimenin hem manevi hem de dünyevi üstünlük anlamını taşıdığını söylemek mümkündür.

Kur'an'da (العزّة) "el-`izze" kelimesi de hem galibiyet ve hem de manen üstün konumda olma anlamında kullanılmaktadır. Kur'an'da üç yerde "İzzet bütünüyle Allah'a aittir."⁵⁶ bir yerde de izzetin Allah'a, Resûlüne ve müminlere ait olduğu beyan edilmektedir.⁵⁷ Bu âyetlerde geçen (العزّة) "el-`izze" kelimesine Zeccâc (öl. 311/924), kuvvet ve güçlü hâkimiyet⁵⁸ İsfahânî ise "insanın mağlup olmasına mani olan hal" anlamlarını vermektedirler.⁵⁹ Mâtürîdî ise bu kelimeyi en üstün, ulu, sağlam delillere tabi olan, tek galip ve tek kahhar şeklinde açıklamaktadır.⁶⁰ Hendek Savaşı sırasında, Medineli münafıkların Uhud Savaşı'ndaki yenilgiden de cesaret alarak Müslümanlara "Medine'ye döndüğümüzde güçlü olan (taraf) zayıf olanı mutlaka oradan (Medine) çıkaracak." demesi üzerine Allah "Bilakis asıl üstünlük Allah'a, Resûlüne ve müminlere aittir."⁶¹ cevabını vermişti. Hz. Peygamber ve müminlerin izzetinden bahseden âyetin bağlamına bakıldığında üzerinde çalıştığımız âyetlerde olduğu gibi "izzet" kelimesinin de manevi üstünlük ve galibiyet anlamlarında kullanıldığı görülmektedir.

Kur'an'da, Allah'ın kendi yolunda giden ve samimiyetle gayret eden salih kullarını yeryüzüne mirasçı kılacağına vadeden çok sayıda âyet bulunmaktadır.⁶² Enbiyâ Sûresi 105. âyette "Andolsun ki biz Tevrat'tan sonra Zebur'da da 'İyi kullarım yeryüzüne mirasçı olacak.' diye yazmıştık." Nûr Sûresi 24/55. âyette de "Allah, sizden iman edip salih amel işleyenleri, onlardan öncekileri nasıl hükümran kıldıysa onları da yeryüzüne hükümran kılacak diye vadetmiştir."⁶³ buyrulmaktadır. Aynı şekilde Allah taraftarlarının ve ordularının galip geleceğini müjdeleyen âyetler, manevi üstünlüğün daimî, yeryüzünde siyasi egemenliğin ise dönemsel olarak Allah'a iman etmek, Allah ve resullerini dost edinmek ve samimi gayretle mümkün olacağını ortaya koymaktadır: "Allah 'Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz.' diye yazmıştır."⁶⁴, "Kim Allah'ı, Resûlünü ve

⁵³ bk. el-Enbiyâ 21/79, 80; en-Neml 27/15, 16; Sebe' 34/10, 11; Sâd 38/18, 19, 30.

⁵⁴ bk. Âl-i İmrân 3/86-88; en-Nisâ 4/46-47, 51-52; el-Mâide 5/13, 64, 78.

⁵⁵ Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Keylânî (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 381.

⁵⁶ bk. en-Nisâ 4/139; Yûnus 10/65; Fâtır 35/10.

⁵⁷ bk. el-Münâfikûn 63/8.

⁵⁸ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 2/120.

⁵⁹ İsfahânî, *el-Müfredât*, 333.

⁶⁰ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 15/183.

⁶¹ el-Münâfikûn 63/8.

⁶² bk. el-A'râf 7/129, 137; İbrâhîm 14/14; el-Enbiyâ 21/105; en-Nûr 24/55; el-Kasas 28/5.

⁶³ en-Nûr 24/55.

⁶⁴ bk. el-Mücâdele 58/21.

müminleri dost edinirse galip gelecek olan Allah taraftarlarıdır.”⁶⁵, “Şüphesiz bizim ordularımız onlara galip gelecektir.”⁶⁶

Konumuz olan âyetler, Allah'ın salih kullarını yeryüzüne mirasçı kılacağını vadeden âyetlerle ve Allah'ın, elçisinin ve müminlerin mutlaka galip geleceğini müjdeleyen âyetlerle birlikte mütalaa edildiğinde müminlerin manen zaten üstün olduğu, siyasi, askeri ve ekonomik yönden üstünlüğün ise başta Allah'ın yardımı olmak üzere kazanacaklarına olan güçlü inanç ve gayretleriyle ve Allah'ın yardımıyla mümkün olacağı görülmektedir.

4. Müminlerin Fazilet Bakımından Üstünlüğü

Kur'an'da Allah, kendisine iman eden müminlerin velisi ve dostu olduğunu ifade etmektedir.⁶⁷ Yine Kur'an'da Allah'ın, Âdemoğlunu değerli kıldığını⁶⁸ ve onlara merhametle muamele ettiği de beyan edilmektedir.⁶⁹ Buna göre insanoglu varlık olarak, Allah'ın eseri olması itibarıyla değerli olsa da bireysel olarak her mümin Allah'ın dostluğunu kazanmış olması bakımından iman etmeyenlerden manen üstün durumdadır. Hücûrat Sûresi'nin “Allah katında en değerli/üstün olanımız takvâli olanımızdır.”⁷⁰ meâlindeki 13. âyetine göre müminlerin de takvasına göre Allah katında birbirinden üstün olması söz konusu olmaktadır.

Yaratılış itibarıyla diğer varlıklardan daha güzel⁷¹ ve daha değerli olduğu⁷² beyan edilen insanoglunun fazilet itibarıyla birbirine üstünlük sağlaması, Allah'a iman, Allah ile kurulan yakınlık ve dostlukla mümkün olmaktadır. Allah'ın müminlerin velisi olduğunu beyan ettiği âyetlerden biri meâlen şöyledir: “Allah iman edenlerin dostudur, onları karanlıktan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin dostları da tağuttur. (O da) onları aydınlıktan karanlığa çıkarır.”⁷³ Bu ve benzer anlamlı diğer âyetlerde Allah kendisinin müminlerin dostu (mevlâ), sahibi ve yardımcısı olduğunu açıklamaktadır.⁷⁴ İsfahânî (öl. 502/1109?), “(الولاء) el-velâ, iki şey arasına başka bir şeyin girmemesidir. Bu da mekân, soy, din ve inanç bakımından yakınlık anlamına gelir.” demektedir.⁷⁵ Zeccâc (öl. 311/923) da “Allah'ın müminlerin velisi olması, onlara hidâyet yolunu göstermesi, imanlarını artırması, muhalif dinlere karşı dinde onlara yardım etmesi ve onları desteklemesidir.” demektedir.⁷⁶ Müminlerin, Allah'ın bu şekilde desteğini almış olması kendileri için bir onur, imtiyaz ve güvence olmasının yanında inanmayanlara karşı da manevi bir üstünlüğü ifade etmektedir.

Allah, Şeytan'dan Hz. Âdem'e secde etmesini (saygı gösterme) istediğinde Şeytan “Bana üstün kıldığın şu (insana) bakar mısın?”⁷⁷ demiştir. Nisâ Sûresi'nde “Yasaklarımızın

⁶⁵ bk. el-Mâide 5/56.

⁶⁶ bk. es-Sâffât 36/173.

⁶⁷ bk. el-Bakara 2/257; Âl-i İmrân 3/68; el-Mâide 5/55; Muhammed 47/11.

⁶⁸ bk. el-İsrâ 17/70.

⁶⁹ bk. el-En'âm 8/122; et-Tevbe 9/71; el-Furkân 25/64, 67, 68; el-Hadîd 57/12, 16, 19.

⁷⁰ el-Hücûrât 49/13.

⁷¹ bk. et-Tîn 95/4.

⁷² bk. el-İsrâ 17/70.

⁷³ el-Bakara 2/257.

⁷⁴ bk. Âl-i İmrân 3/168; el-A'râf 7/196; el-Enfâl 8/40; el-Hac 22/78; Muhammed 47/11.

⁷⁵ İsfahânî, *el-Müfredât*, 533.

⁷⁶ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 339.

⁷⁷ el-İsrâ 17/62.

*büyüklerinden sakırsanız küçük günahlarınızı örteriz ve sizi değerli bir yere koyarız.”*⁷⁸ buyrulmakta, bu âyetlerde geçen “k-r-m” fiilinin türevleri ikram, değer, faziletli ve şerefli anlamlarına gelmekte, “*O ikisine (anne-baba) güzel söz söyle.*”⁷⁹ meâlindeki âyette de “kerîm” kelimesinin “güzel” anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁸⁰ Mâtürîdî ve Zemahşerî “*Allah katında en değerli/üstün olanınız takvalı olanınızdır.*”⁸¹ meâlindeki âyette, müminleri başkasına karşı faziletli kılan hasletlerin ve Müslümanın Allah katındaki fazilet ve saygınlığının zikredildiğini ifade etmektedirler.⁸² Mâverdî (öl. 450/1058) de bu fazilet ve saygınlığın amel ve takva ile gerçekleşeceğini belirtmektedir.⁸³ Kurtubî takvayı, “Emir ve nehiylerde Allah’ın koyduğu sınırı gözetmektir.” şeklinde tanımlamakta,⁸⁴ Mukâtil, Taberî, Mâtürîdî, Kurtubî ve müfessirlerin ekserisi Zuhârûf Süresi’nin “*O (Kur’an) senin ve kavmin için bir zikirdir.*”⁸⁵ meâlindeki âyette geçen “zikr” kelimesine Hz. Peygamberin ve ümmetin şerefi anlamını vermektedirler.⁸⁶ Râzî ise bu âyetin tefsirinde “Kur’an’ın bir kimseye ve kavme indirilmiş olması onlar için güzel bir namdır, güzel nam insanların övgüsünü ve onların rağbet etmesini gerektirir ve güzel nam, şerefle yaşanan bir hayatla kazanılır.”⁸⁷ demektedir. Bütün bu âyetler müminlerin, şerefini ve manevi üstünlüğünü sahih imana, salih amele, takvaya ve Kur’an’a bağlılıklarından aldıklarını ortaya koymaktadır.

Sonuç

İnsanoğlu, akıyla diğer canlı varlıklardan, Allah’a imanı ile de Allah katında gayr-i müslimlerden manen daha değerli durumdadır. Üstün konum ve saygın bir sosyal statü, insanın kendisini iyi ve güvende hissetmesini, güvenlik de huzurlu bir şekilde yaşamasını sağlamaktadır.

Yaptığımız inceleme sonucunda, üzerinde durduğumuz âyetlerin bağlamını ve sebeb-i nüzûlünü dikkate alarak yaptığımız değerlendirmeye göre Âl-i İmrân Süresi’nin 139. âyetinde müminlerin imanla Allah katındaki değerine ve manen üstünlüğüne işaret edildiği, mağlubiyet halinde bile kazanan taraf oldukları mesajının verildiği görülmektedir. Muhammed Süresi’nin 35. âyetinde ise müminlerin mevcut üstün konumunun söz konusu edildiği, galip durumda iken kesin sonuca ulaşmadan barış isteyerek gevşeklik göstermemeleri, Allah’ın müminlerle birlikte olduğu ve emeklerinin zayi edilmeyeceğinin kendilerine bildirildiği anlaşılmaktadır. Müminlerin değer bakımından üstün olduğunu beyan eden diğer âyetlerde de mücadele etmeleri halinde son tahlilde müminlerin galip geleceğinin müjdesinin verildiği kanaati hasıl olmuştur.

İslam dininin taraftarlarına dünyevi bir menfaat sağlamak gibi bir amacı bulunmamaktadır. Dolayısıyla sahih imanı, salih ameli ve olgun şahsiyeti ile Allah

⁷⁸ en-Nisâ 4/31.

⁷⁹ el-İsrâ 17/23.

⁸⁰ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *Te’vîlu müşkili’l-Kur’ân*, Şerh ve neşir: Seyyid Ahmet Sakr (Kahire: 1393/1973), 494, 495.

⁸¹ el-Hücurât 49/13.

⁸² Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 14/76; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 5/585.

⁸³ Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *en-Nüket ve’l-u’yûn*, thk. Es-Seyyid b. Abdülmafhûz b. Abdurrahim (Beyrût: Dârü’l-kütübî’l-İlmiyye, ts.), 5/336.

⁸⁴ Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, 19/417.

⁸⁵ ez-Zuhârûf 43/44.

⁸⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsiru Mukâtil b. Süleymân*, 3/797; Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 20/602; Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 13/202; Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, 19/51.

⁸⁷ Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 27/216.

katında inanmayanlardan üstün olan müminlerin sosyal, siyasi ve mali yönden üstün konumda olmamaları, üzerinde durduğumuz âyetler bağlamında bir sorun olarak değerlendirilmesi ve müminlerin değer bakımından üstünlüğünün tartışılması söz konusu değildir. Zira İslam'da değer ölçüsü, mali ve siyasi güç değil, iman ve salih ameldir. Nitelikleri Kur'an'da zikredilen müminler, her yerde ve her çağda siyasi ve ekonomik yönden üstün konumda olmasalar da inancı ve inancıyla uyumlu hayat tarzı bakımından diğer insanlardan daha üstün durumdadır. Güçlü ve sahih bir iman, salih amel, faydalı bilgi ve becerilerle manen üstün konumda olan müminlerin siyasi ve ekonomik yönden de üstün konumda olmaları elbette arzu edilen bir durumdur. Fakat Allah, siyasi ve ekonomik yönden üstün konumda olma halini insanlar arasında döndürdüğünü Âl-i İmrân Sûresi 140. Âyette (*müdavele*) beyan etmektedir.

Müslümanların dünyada millet olarak üstün konum kazanmaya çalışırken fazilet üstünlüğünü göz ardı etmeleri, yaratılış gayesinden uzaklaşmaları ve müminleri zafere götüren ruhun kaybedilmesi anlamını taşır. Öte yandan Müslümanların sadece iman üstünlüğü ile yetinmeleri ve dünyevi güçten sarfınazar etmeleri ise varlıklarını koruyamamaları ve dış tehditlere karşı savunmasız kalmaları tehlikesini beraberinde getirir. Dolayısıyla dünyevi üstünlükle manevi üstünlük olgusunu karıştırmadan her ikisini de elde etmek için ayrı ayrı çalışmak en isabetli bir yaklaşımdır.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Yazar Katkıları	Çalışmanın Tasarlanması: 1. Yazar (%70), 2. Yazar (%30), Veri Toplanması: 1. Yazar (%70), 2. Yazar (%30), Veri Analizi: 1. Yazar (%70), 2. Yazar (%30), Makalenin Yazımı: 1. Yazar (%70), 2. Yazar (%30), Makale Gönderimi ve Revizyonu: 1. Yazar (%70), 2. Yazar (%30),
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	<i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Plagiarism Checks	Yes – Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Author Contributions	Design of Study: 1. Author (%70), 2. Author (%30), Data Acquisition: 1. Author (%70), 2. Author (%30), Data Analysis: 1. Author (%70), 2. Author (%30), Writing up: 1. Author (%70), 2. Author (%30), Submission and Revision: 1. Author (%70), 2. Author (%30),

Kaynakça | References

Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbuddin es-Seyyid Muhammed. *Rûhu'l-meânî*. 30 cilt. Beyrût: İhyâü't-Türâsî'l-Arabî, t.s.

Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. 12 cilt. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.s.

Beyzâvî, Nâsiruddin Ebû Said Abdullah b. Ömer. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. thk. Muhammed Abdurrahman el-Mer'aşlı. 5 cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1418/1997.

Çelikel, Fatih. "Pozitivist Modern Dünya Görüşü ve Kur'an'ın Genel Kabulleri Bağlamında Başarılı İnsan Portresine Mukayeseli Bir Bakış", *Tasavvur* 9/2 (Aralık 2023), 907-940.

Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endelûsî. *el-Bahru'l-muhît*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Mu'avvad. 8 cilt. Beyrût: Dârü'l-Mektebetü'l-İlmiyye, 1413/1992.

Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed. *İrşâdü'l-aklı's-selîm ilâ mezâye'l-Kur'ânî'l-Kerim*. 9 cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, t.s.

Herûvî, Ebû `Ubeyd Ahmed b. Muhammed. *el-Ġarîbeyn fi'l-Kur'ân ve'l-hadîs*. thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî. Riyâd: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 1419/1998.

İsfahânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Râgıb. *el-Müfredât fi ğarîbi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Seyyid Keylânî, Beyrût: Dârü'l-Ma'rife, t.s.

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 cilt. Tunus: Dâru't-Tunusiyye li'neşr, 1984.

İbn `Atıyye, Ebû Muhammed Abdu'l-Hak. *el-Muharraru'l-vecîz*. thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi. 8 cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422/2001.

İbn Cevzî, Cemalüddin Ebu'l-Ferc Muhammed. *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*. İstanbul: ed-Dârü's-Şâmiyye, 1443/2021.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî. *Te'vîlu Müşkili'l-Kur'ân*. thk. Seyit Ahmet Sakr. B.y.: Y.y., 1393/1973.

Karaman, Hayreddin. vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdullah el-Hüseyin et-Türkî. 24 cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006.

Kutub, Seyyid İbrâhim Hüseyin eş-Şarbî. *Fi Zılâli'l-Kur'ân*. Kâhire: Dâru's-Şurûk, 1423/2002.

Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed. *Te'vilâtu'l-Kur'ân*. 18 cilt. İstanbul: Dârü'l-Mîzân, 2005.

Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed. *en-Nüket ve'l-uyun*. 6 cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.s.

Mukâtil b. Süleymân. *Tefsiru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte. 5 cilt. Beyrût: el-Müessesetü't-Târihü'l-'Arabî, 2002.

Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed. *Medârikü't-tenzîl*. thk. Seyyid Zekeriyya. 4 cilt. B.y.: Dâru Nizâr Mustafa el-Bâz, t.s.

Râzî, Fahreddin. *Mefâtihu'l-ğayb*. 32 cilt. Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1410/1989.

Reşid Rıza, Muhammd. *et-Tefsîru'l-menâr*. 12 cilt. Kâhire: Dâü'l-Menâr, 1367/1948.

Şevkânî, Muhammed b. Ali. *Fethu'l-kadir*. 5 cilt. Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1414/1993.

Taberî, Ebû Câfer Muhammed ibn Cerîr. *Câmiu'l-beyân `an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Thk. Abdulmuhsin et-Türkî. 26 cilt. Kâhire: Dârü Hicr, 1422/2001.

Vâhidî, Ebu'l-Hüseyin Ali b. Ahmed. n-Nîsâbü'rî, thk. `Îsâm b. Abdülmuhsin el-Humeydân. Demmâm: Dâru'l-Islâh, 1412/1992.

Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. ed. Cüneyt Köksal-Murat Kaya. 6 cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021.

Yüksel, Yakup. "'Necmeddin Erbakan'ın Kur'an Kıssaları Bağlamında Temsili Söylemi'". *Turkish Studies* 12/8 (2017), 367-376.

Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhim. *Meâni'l-Kur'ân ve i' râbuhû*. thk. Abdülcelil Abdühû Şiblî. 5 cilt. Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, /1409/1988.

Zemaşerî, Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf `an hakâiki gavâmî't-tenzîl*. 4 cilt. Beyrût: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1406/1985.

Zühaylî, Vehbe. *et-Tefsîru'l-münîr*. 16 cilt. Dımeşk: Dârü'l-Fikr, 10. Baskı, 1430/2009.